

Chefsjustitieombudsmannen
Elisabet Fura

Dnr
771-2013

Sid
1 (9)

Protokoll fört vid inspektion av Kriminalvården, anstalten Kumla, den 13–15 februari 2013

Närvarande från Riksdagens ombudsmän: Chefsjustitieombudsmannen Elisabet Fura (närvarande den 14 och 15 februari), byråchefen Jörgen Buhre, samt föredragandena Charlotte De Geer Fällman, Moa Skerfving (områdesansvarig) och Karl Lorentzon (protokollförare).

Den 13 februari 2013

Inspektionen inleddes med att Jörgen Buhre, Charlotte De Geer Fällman, Moa Skerfving och Karl Lorentzon togs emot av kriminalvårdschefen Kenneth Gustafsson.

Granskning av handlingar

Jörgen Buhre, Charlotte De Geer Fällman, Moa Skerfving och Karl Lorentzon granskade ärenden avseende placering i avskildhet samt protokoll och beslut i ärenden som rör misskötsamhet från intagnas sida.

Samtal med intagna på omvårdnadsenheten

Jörgen Buhre och Charlotte De Geer Fällman besökte anstaltens omvårdnadsenhet för samtal med intagna.

En av de intagna var kritisk mot att de intagna inte får tillgång till datorer för ordbehandling. De finns intagna på avdelningen som inte kan skriva för hand på grund av sjukdom och avsaknaden av ordbehandlare gör det svårt att bl.a. hålla kontakt med myndigheter.

En av de intagna framhöll att det är bra och lugnt på avdelningen.

Den 14 februari 2013

ChefsJO och hennes medarbetare hälsades välkommen av kriminalvårdschefen Kenneth Gustafsson.

Verksamheten i anstalten

Kenneth Gustafsson redogjorde för anstaltens organisation och förhållandena i anstalten, se aktbilaga 6. Därutöver framkom bl.a. följande. Anstalten Kumla har

för närvarande cirka 450 platser och i februari 2013 hade anstalten 360 intagna. Under de senaste åren har anstalten genomgått en omfattande till- och ombyggnad. Gamla avdelningar har restaurerats och det har byggts helt nya avdelningar. För närvarande är H-huset stängt i väntan på restaurering och när det tas i drift kommer anstalten att förfoga över cirka 500 platser.

Vid anstalten finns Kriminalvårdens riksmottagning för långtidsdömda män. Riksmottagningen har varit i drift i 15 år och tar emot mellan 400-500 intagna per år. Utredningstiden uppgår till mellan fem och sex veckor. Cirka 20-30 procent av de intagna på riksmottagningen blir kvar i anstalten och placeras efter utredningstiden på någon av anstaltens övriga avdelningar. Anstaltens omvårdnadsavdelning består av två delar. Ett antal kriminalvårdare är utbildade undersköterskor och det underlättar omvårdnaden genom att de kan sköta sårmläggning m.m.

Anstalten förfogar över 13 industrilokaler och bedriver en omfattande programverksamhet. Vidare har anstalten 12 lärare anställda och de huvudsakliga studierna sker på grundskolenivå. För närvarande är en av anstaltens största utmaningar att hantera de logistiska problem som är förknippade med att slussa alla intagna till och från de olika sysselsättningarna. Likaså är det en utmaning att motivera de intagna att delta i någon av de sysselsättningar som erbjuds.

Anstalten har en årlig personalomsättning om cirka åtta procent och den största delen utgörs av pensionsavgångar. Under de senaste fem åren har anstalten rekryterat cirka 200 kriminalvårdare. Det är relativt lätt för anstalten att rekrytera ny personal. Senast när det utlystes tjänster som kriminalvårdare kom det in 350 ansökningar. Av dessa kallades 35 till intervju och slutligen anställdes 16 stycken. Där emot är det svårare att rekrytera läkare och psykologer. Vidare finns det vissa svårigheter att rekrytera jurister till klienthandläggartjänsterna.

Sedan tidigare har det gällt en ordning där anstalten i första hand tagit emot långtidsdömda män där det finns en risk för avvikande eller misskötsamhet. Detta håller emellertid på att förändras. Anstalten tar i dag emot ett större antal intagna med relativt kort återstående strafftid och allt fler intagna frigges direkt från anstalten. Andelen intagna med koppling till kriminella gäng ökar. Likaså ökar andelen intagna med personlighetsstörningar. Det senare förhållandet innebär att antalet incidenter ökat och att anstalten tvingas fatta fler beslut om avskildhet. Anstalten har som policy att polisanmäla alla incidenter där det förekommer våld mot intagna eller personal. Under senare tid har det gjorts allt fler beslag av egentillverkade stickvapen.

Samtal med personalföreträdare

Det antecknades att personalföreträdare för de fackliga organisationerna hade getts tillfälle att sammanträffa med chefsJO men inte visat intresse härför.

Samtal med intagna

ChefsJO och hennes medarbetare samtalade med intagna i C-, D-, E- och T-husen.

Samtal med intagna i E-huset

En intagen framförde klagomål angående urinprovstagningarna. Han ansåg att provtagningarna är kränkande, eftersom den intagne tvingas klä av sig helt naken inför tre vårdare. Den intagne får inget att skyla sig med. Om den intagne inte klarar av att urinera direkt kan han bli stående naken framför vårdarna i fem till tio minuter innan försöket avbryts. Därefter får den intagne klä på sig och vänta i avskildhet till dess att det är möjligt att lämna urinprovet.

En intagen framhöll att anstalten borde anordna någon form av minnesstund bland de intagna i samband med suicidhändelser. Vidare framförde han att möjligheten att samtala med psykolog är alltför begränsad. Slutligen var han kritisk till att det inte råder en jämn fördelning mellan husen avseende tillgången till anstaltens stora idrottshall samt att det tillämpas olika regler mellan husen angående innehav av böcker i bostadsrum.

Samtal med intagna i C-huset

Flera intagna på avdelningen C2B framförde klagomål mot byggnadens ventilation. Den undermåliga ventilationen gör att flera personer har drabbats av huvudvärk och näsblod. Vidare tränger det in matos från andra avdelningar. Sedan den 1 oktober 2012 har det vid ett flertal tillfällen inträffat att det saknas mat till de intagna. Som exempel nämndes om det serveras fisk så har det inträffat att det bara funnits åtta fiskpanetter trots att det varit tio intagna på avdelningen. När de intagna har tagit upp frågan med personalen har de varit i kontakt med köket, men ingen har velat ta på sig ansvaret för att det saknas mat. Vidare kan det ta upp till två veckor innan personer med särskilda kostbehov får träffa läkare för bedömning. Under tiden tvingas de äta normalkost. Detta gäller oavsett om det redan skett en läkarbedömning på en annan kriminalvårdsinrättning. Ett antal intagna påtalade även att upplåsningen av bostadsrummen på morgonen ofta sker för sent. Det gör att morgonrutinerna inte hinns med och att fler intagna rapporteras för arbetsvägran eftersom de missat ”släppet” till arbete samt studier. Vidare upplevs posthanteringen som långsam. Därtill gjordes gällande att om intagna tar initiativ till att skapa ett förtroenderåd blir ordföranden omedelbart placerad i avskildhet. Slutligen påtalades att det är dålig ljudisolering mellan besöksrummen.

En intagen klagade på lång handläggningstid för behandling av hemställningar. Han uppgav att han lämnat in en hemställan om att få hämta en bok från förrådet. När han två veckor senare frågade vad som hade hänt med hemställan, visade det sig att den fortfarande fanns kvar på avdelningen.

En intagen uppgav att anstalten brustit i rutinerna i samband med att han skulle överflyttas till en utländsk anstalt. Två veckor innan överflyttningen skulle ske var hans hemlands ambassad i kontakt med anstalten och underströk att man var tvungen att ordna med pass innan överflyttning kunde ske. Trots detta ordnades inget pass och först på flygplatsen uppmärksammades att han saknade nödvändiga handlingar. Det hela resulterade i att överflyttningen fick avbrytas.

Samtal med intagna i T-huset

Flera intagna uppgav att anstalten regelmässigt öppnar post från advokater och myndigheter. Vidare berättade en intagen att anstaltspersonal läser igenom brev trots att det angetts på brevgranskningsstämpeln att genomläsning inte har skett. Enligt de intagna är det inte ovanligt att bostadsrummen låses upp för sent. Det resulterar i att de kommer för sent till ”släppet” och att det skrivs rapport om arbetsvägran, trots att de vill arbeta eller studera.

En intagen var kritisk till på vilket sätt anstalten hanterat hans fru och barn i samband med ett besök. Han uppgav att anstalts personal tvingat såväl hustrun som dottern att klä av sig. Det hela uppfattades som kränkande. Anstalten borde enligt honom i stället ha kontrollerat besökarna med narkotikahund.

En intagen uppgav att de intagna saknar ordentliga vinterskor och en annan intagen uppgav att det är komplicerat för den som vill köpa egna vinterskor.

En intagen uppgav att anstalten placerat honom på en avdelning trots att han berättat att han hade fiender där. Det hela resulterade i att han blev misshandlad.

En intagen uppgav att anstalten hanterat hans begäran om ”lufthålspermission” på ett bristfälligt sätt. I samband med permissionen ville han träffa sin styvson och allt var förberett inför detta. Först tio dagar före permissionen skulle äga rum avtog anstalten hans ansökan med motiveringen att det inte var tillåtet att träffa någon under en bevakad permission.

En intagen var missnöjd med att han fått avslag på sin ansökan om att få besöka sin bror, som är döende i cancer. Han fick beskedet att han var tvungen att välja mellan att besöka brodern för att ta farväl eller att närvara vid broderns begravning.

Slutligen framhöll en intagen att det råder olika regler mellan de olika husen angående innehav av personliga tillhörigheter i bostadsrummen. En annan intagen uppgav att anstalten informerat om JO:s besök i ett allt för sent skede.

Samtal med intagna i D-huset

En intagen uppgav att han tidigare var placerad på T-huset. I samband med det berättade han för personalen att en annan avdelning stal mat från hans avdelning. Personalen berättade vad han hade sagt för de andra intagna, med den följd att han misshandlades. När han sedan flyttades till D-huset lyckades intagna från en annan avdelning ta sig in på hans avdelning och han blev återigen misshandlad. Det inträffade gör att han känner sig otrygg i anstalten.

Övriga iakttagelser

Under dagen närvarade chefsJO och hennes medarbetare i samband med att anstaltens insatsstyrka genomförde en övning. Vidare besöktes anstaltens klosteravdelning.

Den 15 februari 2013

Besök S-huset

Inledning

ChefsJO och hennes medarbetare togs emot av kriminalvårdsinspektören Annemarie Kosmowski, S-huset (Fenix). Hon redogjorde för verksamheten och uppgav bl.a. följande. Hon och de två andra kriminalvårdsinspektörerna (anstalterna Hall och Saltvik) som ansvarar för verksamheterna i Fenix-huset har regelbunden kontakt för att se till att verksamheterna utformas på likartat sätt. Avsikten med placeringen i S-huset är att förhindra att intagna rymmer eller fortsätter med brottslig verksamhet under anstaltsvistelsen. Avsikten är att bryta ”informationskedjan” och för att kunna göra detta är de intagna underkastade långtgående restriktioner. Många av de intagna upplever det som påfrestande att vara videoövervakade. Det som emellertid upplevs som mest påfrestande är att det inte får förekomma någon fysisk kontakt i samband med besök. I ett försök att minska de negativa verkningarna gäller inte förbudet mot fysisk kontakt mindre barn. Eftersom alla besök är bevakade pågår de inte mer än i två timmar. Om de besökande kommer från ett annat land finns det som regel möjlighet att förlägga besök flera dagar i rad. De intagna ges möjlighet till studier på halvtid för att läsa upp sin gymnasiekompetens. Därtill ska de intagna erbjudas sysselsättning övrig tid. På grund av de restriktioner som gäller för verksamheten är det emellertid svårt att få in bra arbeten på avdelningen. Inflödet är ojämnt och enligt Annemarie Kosmowski kommer sysselsättningar antagligen i framtiden till större del bestå av skapande verksamhet. Verksamheten förfogar även över ett antal platser i C-huset som kan disponeras i samband med utslussning. Där placeras intagna som bedöms kunna få lättnader i sina restriktioner. I möjligaste mån tas hänsyn till tänkt villkorlig frigivning när bedömning görs huruvida en intagen kan placeras i C-huset.

Samtal med intagna i S-huset

Flera av de intagna uppgav att de upplever en frustration över att besluten om placering på avdelningen är kringgärdade av sekretess. Det gör att det inte vet skälen till varför de placerats på avdelningen och inte heller vet hur länge de kommer vistas där. Det senare gör det svårt att göra en vettig planering för anstaltsvistelsen och behandlingskollegierna beskrivs som ”skenbara”. De månatliga omprövningarna beskrivs som rättsosäkra och i besluten anges ständigt samma skäl för varför en intagen ska vara fortsatt placerad i S-huset. Besluten beskrivs som ett ”spel för gallerierna” och Kriminalvården har ett ”absurt” säkerhetstänkande i de frågor som rör sekretess. Det intagna upplever sig maktlösa och utan möjlighet till påverkan av sin situation. Vidare upplever de en frustration över att det inte erbjuds någon vettig sysselsättning på avdelningen.

Besökssituationerna beskrevs som särskilt påfrestande. Avsaknaden av möjlighet till fysisk kontakt gör att besöken upplevs som frustrerande. Enligt de intagna måste det finnas en möjlighet till en mer individanpassad bedömning, som gör det möjligt att i vissa fall tillåta fysisk kontakt vid besök. Vidare gör alla de restriktioner som kringgärdar besöken att de anhöriga känner sig misstänkliggjorda.

En intagen uppgav att det regelmässigt är ”tekniska problem” i samband med telefonsamtal via INTIK-systemet. Han upplever det som om personalen trakasserar honom och medvetet väljer att bryta samtalen. Det gör att han måste ringa upp igen och den redan begränsade telefontiden får ägnas åt att koppla upp nya samtal. Vidare vägrar personalen att svara på vem som avlyssnar samtalen.

En annan intagen uppgav att han av personalen fått besked om att han skulle vara tvungen att själv stå för kostnaden för tolk i samband med telefonsamtal. Med arvode och reskostnad skulle det bli en total kostnad om 3 000 kr per telefonsamtal. Vidare uppgav han att rastgårdarnas utformning gör det svårt att få tillräckligt med solljus. Slutligen har ett stort antal brev som han skickat beslagtogs av anstalten. Det har emellertid inte fattats något formellt beslut om omhändertagande av hans post.

Samtal med intagna i riksmottagningen

Moa Skerfving och Karl Lorentzon samtalade med intagna i riksmottagningen, varvid bl.a. följande framkom.

En intagen uppgav att det dröjt mer än en månad efter ankomst innan han fick ringa sitt ankomstsamtal. Vidare uppgav han att personalen särbehandlar honom och att han inte ges samma möjlighet som andra intagna att kontakta sin advokat.

En intagen uppgav att det tog lång tid innan han gavs möjlighet att få komma i kontakt med sjukvården. En annan intagen uppgav att han upplevt motsvarande problem med tandvården.

En intagen uppgav att anstalten använder en stämpel för postgranskning där en av de granskandes namn är en del av själva stämpeln. Inte i något fall, där hans post granskats, har denna person satt sin signatur på avsedd plats. Det gör att han ifrågasätter att personen verkligen har deltagit vid granskningen av all hans post.

Besök på avskildhetsavdelningen

ChefsJO och hennes medarbetare besökte slutligen avskildhetsavdelningen. Där informerade anstaltens personal bl.a. om rutinerna för genomförande av kroppsbesiktning med användning av s.k. ”tulltoalett”. I samband härmed förevisades den specialoverall som intagna bär i samband med sådan kroppsbesiktning.

Avslutande genomgång

ChefsJO och hennes medarbetare höll en avslutande genomgång med regionchefen Johan Modin, kriminalvårdschefen Kenneth Gustafsson och regionjuristen Vickie Sarlin.

Allmänt

ChefsJO inledde med att tacka för ett trevligt bemötande från anstaltens sida och hon framhöll att anstaltens personal genom sin tjänstvillighet underlättat inspektionen. Hon framhöll även personalens samarbetsvilja och öppenhet under inspek-

tionen. I samband med inspektionen gavs i stort sett samtliga intagna, som anmält intresse härför, möjlighet att samtal med chefsJO eller hennes medarbetare.

ChefsJO informerade därefter kortfattat om de iakttagelser som gjorts och om de frågor som tagits upp av de intagna. Hon anförde därvid bl.a. följande.

Granskningar av handlingar

Beslut om avskildhet

ChefsJO uppgav att det gjorts stickprovskontroller av beslut om avskildhet och att det allmänna intrycket var att anstalten har skött omprövningen av besluten på ett fullgott sätt. I ett fall noterades emellertid att det saknades uppgift om huruvida en person som varit avskild i en månad och elva dagar genomgått läkarundersökning enligt 6 kap. 10 § andra stycket fängelselagen (2010:610). Vidare saknades i vissa beslut korrekt lagrumshänvisning och i ett fall hänvisades till ett lagrum i "KvaL" (numera upphävda lagen [1974:203] om kriminalvård i anstalt). I ett fall hade den intagne underrättats om beslutet att placera honom i avskildhet först elva dagar efter att beslutet fattades.

Misskötsamhetsärenden

ChefsJO redogjorde för iakttagelser i samband med granskningen av misskötsamhetsärenden och uppgav bl.a. följande. I vissa fall hade handläggningstiden dragit ut på tiden och det förekom att beslut fattas först mellan en och två månader efter det att misskötsamheten ägt rum. I ett fall hade det dröjt nästan ett halvår innan ett ärende om misskötsamhet avslutades. I det fallet hade misskötsamheten inträffat under den intagnes häktesvistelse och personen hade därefter flyttats till anstaltens riksmottagning.

Kenneth Gustafsson uppgav att det inte är ovanligt att personer som kommer till anstalten har pågående utredningar om misskötsamhet. Anstalten har således en vana att hantera sådana situationer, men man kan ha brustit i rutinerna i det enskilda fallet. Vickie Sarlin uppgav att det har förts diskussioner om uppföljningsrutiner. Kriminalvårdens datorsystem är i dag inte utrustat med något "flaggningsystem" som uppmärksammar personalen om öppna ärenden.

ChefsJO uppgav vidare att anstalten synes tillämpa olika rutiner för hantering av misskötsamhetsärenden med lång handläggningstid. I vissa fall skrivs ärendena av med hänvisning till den långa handläggningstiden, medan i andra fall fattas beslut i sak.

Vickie Sarlin uppgav att hon har tagit upp frågan med ansvariga handläggare och det har införts en rutin som innebär att ärenden vid händelse av lång handläggningstid inte ska skrivas av. I stället ska det fattas beslut i sak. Den långa handläggningstiden ska emellertid vägas in vid bedömningen i samband med beslut om eventuell uppskjuten villkorlig frigivning.

ChefsJO redogjorde slutligen för ett fall avseende en intagen med skyddade personuppgifter. I ett ärende var beslutet anonymiserat, medan beslutet i ett annat ärende innehöll fullständiga personuppgifter.

Vickie Sarlin uppgav att Kriminalvårdens datorsystem – såväl i KLAS som i KVR – med automatik genererar personuppgifter i de beslut som fattas. Om ett beslut ska anonymiseras måste handläggaren ta bort uppgifterna.

Till protokollet antecknas att det är viktigt handläggare iakttar stor noggrannhet i samband med hanteringen av skyddade personuppgifter.

Samtalen med intagna

ChefsJO redogjorde för vad som framkommit i samband med samtal varvid följande antecknas.

Omvårdnadsavdelningen

Beträffande de synpunkter som framförts uppgav Kenneth Gustafsson i huvudsak följande. Han upplever det som problematiskt att de intagna endast har en begränsad tillgång till datorer. Det måste till en förändring i den frågan. Han framhöll emellertid att anstalten redan i dag erbjuder större tillgång till datorer än vad Kriminalvårdens huvudkontor förordar.

C-huset

Beträffande de synpunkter som framkommit uppgav Kenneth Gustafsson i huvudsak följande. Det händer ibland att det blir fel i samband med beställning av mat. I de fall som det saknas mat kan avdelningens personal avhjälpa bristen genom att kontakta anstaltsköket. Han vet inte hur lång väntetiden är för intagna innan de får möjlighet att träffa läkare för bedömning av behov av specialkost. I fråga om sen upplåsning av bostadsrummen konstaterade Kenneth Gustafsson att det är en stor utmaning för anstaltens personal att hinna med morgonrutinerna. Han framhöll att anstalten har en rutin som innebär att en intagen inte meddelas ett beslut om varning för arbetsvägran de första gångerna vid för sen ankomst. Det finns således redan i dag en viss flexibilitet i systemet. Slutligen uppgav han i fråga om posthanteringen att anstalten har som rutin att ”vanliga” brev vidarebefordras samma dag. Det kan bli en viss fördröjning om en granskad försändelse ska översättas av tolk. Anstalten har ingen invändning mot att de intagna organiserar sig i s.k. ”husråd”.

I fråga om den intagne som skulle överflyttas till utländsk anstalt uppgav Kenneth Gustafsson att han inte känner till fallet. Han framhöll emellertid att han hade svårt att föreställa sig att anstalten skulle skicka i väg någon utan giltigt pass. Anstalten hanterar varje vecka frågor som rör utländska pass och har fungerande rutiner här för.

T-huset

Beträffande de synpunkter som framkommit uppgav Vickie Sarlin i huvudsak följande. En intagens medel hanteras med hjälp av tre olika konton. Av de medel som en intagen får i ersättning under anstaltsvistelsen förs tio procent av varje utbetal-

ning in på ett s.k. permissionskonto. Dessa medel är avsedda för kostnader i samband med permissioner och frigivning. Övriga medel som den intagne tjänar sätts in på ett kontantkort som den intagne fritt får disponera, det s.k. kioskkortet. Medel som en intagen får exempelvis i samband med besök omhändertags av anstalten. Av dessa medel har den intagne rätt att få en utbetalning om högst 800 kr varannan vecka till kioskkortet. Summan på kioskkortet får emellertid inte överstiga 1 600 kr. Vid arbetsvägran kan anstalten stoppa utbetalning från de omhändertagna medlen till kioskkortet. Om en intagen inte har permission kan medlen på permissionskontot användas för andra angelägna ändamål som kan underlätta anpassningen i samhället (jmf. Allmänna råd till 3 kap. 4 § fängelselagen [2010:610]).

Kenneth Gustafsson uppgav vidare att det tillhör ovanligheterna att barn kläs av i visitationssyfte i samband med besök. Anstalten har inte tillgång till några särskilda vinterskor.

Riksmottagningen

Vickie Sarlin kommenterade rutinerna för postgranskning och uppgav i huvudsak följande. Av postgranskningsstämpeln ska framgå vem som har granskat posten (se 7 kap. 24 § Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd för fängelse KVFS 2011:1). Det finns således inte något krav på att de som har granskat försändelsen även ska signera densamma. Den namngivne personen har som huvudsaklig arbetsuppgift att granska de intagnas post.

D-huset

I fråga om händelsen där en intagen blivit misshandlad uppgav Johan Modin att det pågår en diskussion om att inrätta fler skyddsavdelningar inom Kriminalvården.

S-huset

ChefsJO redogjorde för klagomål som framförts av de intagna. I samband därmed framhöll hon att JO i ett tidigare ärenden uttalat sig i fråga om hanteringen av omprövningar av placering på säkerhetsavdelning (se JO:s beslut den 25 oktober 2011 i dnr 1468-2011). Hon pekade på att JO i det beslutet erinrade om vikten av att Kriminalvården, vid omprövning av beslut om placering på säkerhetsavdelning, i vart fall i mer allmänna ordalag lägger sig vinn om att så långt det är möjligt redogöra för skälen till att placeringen på säkerhetsavdelningen består.

Inspektionen avslutades.